

VENKOVITS BALÁZS
Debreceni Egyetem

Aetas 39. évf. 2024. 1. szám, 90–107.
ISSN 0237-7934
DOI 10.14232/aetas.2024.1.90-107
www.aetas.hu

„Megy a gőzös Kanadába”

Változó migrációs politika Észak-Amerikában és illegális magyar bevándorlás az 1920-as években*

ABSTRACT. *“The Train Keeps a Rollin’ to Canada: Shifting Migration Policies in North America and Illegal Hungarian Immigration in the 1920s”.* The culmination of restrictions on immigration to the United States in the 1920s resulted in the restructuring of migration trajectories and had both inter-American and transatlantic repercussions. Simultaneously with the end of mass immigration to the USA from Central and Eastern Europe, including Hungary, and due to Canada opening its border to formerly non-preferred nations as well, the northern neighbor of the USA became one of the main destinations of Hungarian immigrants. The restrictions, however, also created a space for illegal immigration, with Hungarians also attempting to cross the US-Canada border unlawfully. This article presents this so far neglected topic by introducing how and why illegal immigration was seen by some Hungarians as a viable alternative to legal immigration to the US and Canada due to changes in migration policies, and discusses the extent and perception of this phenomenon in Hungary based on the analysis of archival sources, contemporary newspaper articles and reports.

Keywords: *Hungarian immigration, Canada, USA, illegal immigration, restriction, immigration policy*

Egy vidéki vasútállomáson
Volt minap e fájó látomásom:
Befutott a gyorsvonat robogva
Szélesebb gép volt elébe fogva,
Dübörgését a sok vaskeréknek
Túlharsogta vad-vidám karének,
Szerte zengett a szívembe vágva:
„Megy a gőzös, megy a gőzös
Kanadába.”¹

Az első világháborút követően kivándorolni vágyó magyarok a háborút megelőző időszakhoz képest teljesen átalakult szabályozási környezettel találták szembe magukat, ami alapvetően átstrukturálta az elérhető migrációs útvonalakat és lehetőségeiket. Ez elsősorban az amerikai bevándorlási politika szigorítása miatt következett be, amelynek köszönhetően az 1914-et megelőzően első számú célpontnak számító Egyesült Államok gyakorlatilag véget vetett a

* A kutatás a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, az FK 143388 pályázat finanszírozásában valósult meg. A tanulmány korábbi, angol nyelvű verziójáért lásd: Venkovits: *From Non-Preferred to Unlawful*, i. m.

¹ *Koboz*. Budapesti Hírlap, 1926. május 30. 1.

tömeges bevándorlásnak. Ugyanakkor társadalmi, gazdasági okok, illetve Trianon következtében a magyarok kivándorlási szándéka nem szűnt meg, az országot (vagy immár leginkább a szomszédos országokat) elhagyni szándékozók alternatív lehetőségeket kerestek. Az amerikai szigorítással párhuzamosan zajló kanadai „nyitás” és a nyugati területek betelepítésére irányuló tervek nyomán az 1920-as években Kanada az egyik legfőbb kivándorlási célponttá nőtte ki magát, mindössze öt-hat év alatt közel háromszor annyi magyar érkezett az országba, mint az első világháborút megelőző időszakban összesen. Bár a gazdasági világválság ezt a folyamatot rövidre zárta anélkül, hogy az kicsúcsosodhatott volna, a kanadai–magyar kapcsolatok és a magyar kivándorlás történetének egyik legintenzívebb és legérdekesebb időszakáról beszélhetünk, amelynek számos aspektusa még további tudományos kutatást igényel.

Hordósy Iván, a Kanadai Magyar Bevándorló Védőiroda vezetője a *Külföldi Magyarság* hasábjain hasonló módon emelte ki Kanada változó szerepét az 1920-as években: „Valljuk meg: Kanada és a kanadai magyarság a háború előtt nem nagyon érdekelt bennünket. Az egyetlen, ami ezt a messzi északi országot aktuálissá tette: a kivándorlás megindulása volt. Az amerikai kontinenst mi ebből a szempontból elintéztük az Egyesült Államokkal. [...] Most azonban, hogy az Egyesült Államok bezárták sorompóikat és nekünk a nyomasztó gazdasági viszonyok és a megszállott területek Duca-féle politikája folytán szomorú szívvel, de mégis el kellett készülnünk jelentékeny kivándorlási vérvesztésre – két országot [sic] kezdtünk Csonkamagyarországon mindinkább emlegetni: Dél-Amerikát és Kanadát.”² Kanada a meginduló kivándorlással egy időben növekvő figyelemben részesült, változott mind Kanada percepciója Magyarországon, mind pedig a magyarok képe Kanadában. A korábbiakhoz képest jóval szignifikánsabb bevándorlási hullám a kanadai magyarságra is jelentős hatással volt,³ ugyanakkor ez a korszak lehetőséget nyújt arra, hogy megvizsgáljuk az amerikai szigorítások Amerika-közi és transzatlanti hatásait, a kanadai vasúttársaságok és ügynökök (magyarországi) tevékenységét vagy a betelepítési akciók sikerességét is. A jelen tanulmányban egy eddig kevésbé kutatott témát járok körbe: a vizsgált időszakban Kanadába érkező magyarok közül ugyanis többen nem végállomásnak tekintették az országot, hanem egyfajta ugródeszkanak az Egyesült Államok felé, és megpróbálták Kanadából illegálisan átjutni oda. Az ilyen jellegű próbálkozások elég magas számban történtek ahhoz, hogy a téma megjelenjen a korabeli sajtóban (konkrét magyar vonatkozásokkal is), a politikai szintéren, Kanadáról szóló könyvekben, konzuli iratokban, sőt akár rendeleti szinten is. A tanulmány rávilágít az illegális magyar migráció száz évvel ezelőtti történetére az 1920-as évek nemzetközi migrációs politikájának kontextusában.

Az Észak-Amerikába irányuló magyar kivándorlással foglalkozó szakirodalom, jelentőségének köszönhetően, elsősorban az 1870-es évek és az első világháború közötti időszakra és az Egyesült Államokra összpontosított, ami érthető, hiszen ez volt az addigi legnagyobb kivándorlási hullám, amely több százezer embert vonzott Észak-Amerikába. Puskás Julianna publikációi e tekintetben kiemelkedőek, de fontos megemlítenünk Albert Tezla, Steven Bela Vardy vagy korábban akár Thirring Gusztáv munkásságát is. A legtöbb esetben a jelen tanulmányban taglalt időszak, az 1920-as évek ezen korszak lezárásaként jelenik meg és kevesebb figyelmet kap, hiszen az Észak-Amerikába bevándorlók számában óriási csökkenés

---

² *Csonkamagyarország és a kanadai kivándorlás*. Külföldi Magyarság, 1925. május 2. 1. LAC RG76-I-A-1, Vol. no.: 145, Microfilm reel no.: C-7302, File no.: 34274, Image 100.

³ Lásd például: Dreisziger: *Struggle and Hope*, i. m.; Patrias: *Hungarians in Canada* és *Patriots and Proletarians*, i. m.; Paizs: *Magyarok Kanadában*, i. m.

figyelhető meg. A korábbi korszakra irányuló intenzív érdeklődés az 1956-os eseményeket követő kivándorlás kapcsán mutatkozott újra.

Ebben a kontextusban az északi szomszéd Kanada kisebb figyelmet kapott szakirodalmi munkákban. Ez persze nem jelenti azt, hogy ne születtek volna fontos munkák ezen tekintetben. Az országba irányuló migráció korai szakaszával, az első magyar telepekkel több kutató is foglalkozott (például Martin Louis Kovács vagy Dojcsák Győző), illetve az 1920-as évek is fontos időszakként jelenik meg Dreisziger Nándor, Bakó Ferenc, John Kosa vagy akár Carmela Patrias munkáiban. Ugyanakkor, bár az illegális határátlépés tényét olykor megemlítik, erről részletes munka nem készült, a szerzők elsősorban az új bevándorlási hullám kanadai magyarságra gyakorolt hatását vizsgálták.

Az amerikai kvóták szomszédos országokat befolyásoló hatásáról magyarországi Mexikó-kutatók is írtak. Torbágyi Péter és Szente-Varga Mónika érinti a témát, azonban az ő munkáikban sem az illegális migráció vizsgálata kap kiemelt szerepet. Az 1920-as években zajló illegális határátlépések kérdését több külföldi kutató is boncolgatta (lásd például Mae M. Ngai és Thomas Klug munkásságát). A magyarokra leginkább vonatkoztatható átfogó kutatást Ashley Johnson Bavery végezte, aki a Detroit–Windsor régiót vette górcső alá, és részletes elemzést nyújtott a kérdésről, néhány magyar példát is említve.⁴ A jelen írás a fent említett szakirodalmi munkákra épít, azonban ki is egészíti azokat, hiszen az amerikai–kanadai határon az 1920-as években zajló illegális magyar migráció mértéke és percepciója kapcsán nincsenek kiterjedt kutatási előzmények.

Mindezek fényében a jelen tanulmány célja az, hogy részletesebben vizsgálja ezt az időszakot és régiót az illegális magyar migráció szempontjából, s felmérje, mennyire játszhatott fontos szerepet a magyar kivándorlás történetében ez a jelenség, illetve milyen módon befolyásolta a magyarországi Kanada- és a szélesebb értelemben vett Amerika-képet. Ehhez szükséges a kanadai bevándorlás egyedi jellemzőinek figyelembevétele mellett a téma Amerika-közi és transzatlanti vizsgálata, hiszen az illegális migráció az amerikai, kanadai és magyar körülmények és szabályozások erőterében jelent meg. Mindez tanulságokkal szolgálhat akár a mai migrációs diskurzus számára is, rávilágítva arra, milyen módon válhat az illegális migráció lehetséges alternatívává a jobb életet keresők számára egyes országok intézkedései nyomán.

A nemzetközi migrációs politika változásai és a magyar kivándorlás

Az 1920-as évek magyar kivándorlási trendjeinek megértéséhez, illetve az illegális migráció megjelenésének megfelelő kontextualizálásához szükség van egy rövid Amerika-közi és transzatlanti áttekintésre, amely megmutatja, milyen hatással vannak a szigorító vagy lazító intézkedések nemcsak az azokat meghozó országokra, hanem a szomszédos nemzetekre is, illetve arra is rávilágít, hogy a napjainkban zajló (illegális) bevándorlással, korlátozásokkal, szigorúbb határőrzéssel kapcsolatos viták száz évvel ezelőtti gyökerekkel is rendelkeznek.

A magyar kivándorlás történetének egyik legfontosabb időszaka az 1870-es évek és az első világháború közötti tömeges kivándorlás periódusa, amikor több mint egy millióan hagyták el Magyarországot, és vándoroltak ki elsősorban az Egyesült Államokba.⁵ Már ebben az időszakban többször felmerült az országba érkező (többek között közép- és kelet-európai) bevándorlók szigorúbb szűrésének igénye, sőt akár a bevándorlás korlátozása is.⁶ Már 1894-

⁴ A könyvről szóló magyar nyelvű recenziót lásd: Venkovits: *Csempészett idegenek*, i. m.

⁵ Az időszakról lásd például Puskás és Tezla műveit a bibliográfiában.

⁶ Áttekintéshez lásd: Daniels: *Coming to America*, i. m.; Venkovits: „Záródó kapuk”, i. m.

ben megalakult az ez utóbbit sürgető *Immigration Restriction League*, de az általuk javasolt *literacy test* bevezetésére 1917-ig kellett várni, amikor az Egyesült Államokban elfogadták azt a törvényt, amely minden olyan tizenhat évnél idősebb idegentől megtagadta a belépést, aki nem tudott harminc–negyven szót elolvasni a saját anyanyelvén. Egyre többen azonban még szigorúbb szabályozást követeltek, amelyre végül az 1920-as évek elején került sor, ezzel lezárva az Egyesült Államok történetének szabad bevándorlással jellemezhető szakaszát. A magyarok (más „nem kívánatos” bevándorlókhoz hasonlóan) előtt szinte teljesen bezárultak az USA kapui.

1921-ben megszületett a bevándorlók számát már számszerűen is szabályozó első törvény, ami az egyes országokra kvótákat állapított meg (az 1910. évi népszámlálásban országonként kimutatott népesség 3%-ában). Ez már önmagában jelentős korlátozást jelentett, azonban a kvótát a következő évek során tovább csökkentették. Az 1924-ben elfogadott bevándorlási törvény a teljes éves limitet már 165 000 főben maximalizálta, és az országonkénti kvótát az 1890. évi népszámlálás szerint országonként kimutatott népesség 2%-ában állapította meg. Ez azt jelentette, hogy az 1890 után nagy számban érkezők kvótája jelentősen csökkent, miközben a nyugati félteke országaiból származókra a kvóta nem vonatkozott. A kvóták bevezetésével a Közép- és Kelet-Európából legálisan érkezők száma jelentősen csökkent. Míg az 1907-es csúc évében majdnem 200 000-en érkeztek Magyarországról az Egyesült Államokba, a kvóta értelmében ez a szám évi 473 főre korlátozódott.⁷

Kevesbé szoktuk hangsúlyozni, de a kvóták bevezetése mellett (és témánk szempontjából nem elhanyagolható tényezőként) a határőrizetre is egyre nagyobb figyelmet fordítottak. Ahogyan Johnson Bavery is megjegyzi, 1924-ben 1 millió dollárt különítettek el a szövetségi határőrség létrehozására, amely egyik fő célja az volt, hogy megakadályozza a bevándorlók és embercsempészek általi törvénszegést, mégpedig kezdetben főleg az ország északi határára összpontosítva, ahol az illegális alkohol-kereskedelem mellett az ország északi határára érezhetőbben megjelent.⁸ A határőrizet szigorítását jól mutatja (az ebből a szempontból kiemelt fontosságú) detroiti bevándorlási ellenőrök számának növekedése: míg 1894-ben egyetlen hivatalnok dolgozott a detroiti régióban, ez a szám 1913-ra lassan 18-ra emelkedett, míg 1931-re már 115-en felügyelték az emberek mozgását a két ország között.⁹

Ugyanekkor a deportálási szabályok is megváltoztak, amiről az *Amerikai Magyar Népszava* évkönyve is tájékoztatta olvasóit: „Ami a deportálási szabályzatot illeti, igen nagy különbséget tesz a törvény azok között, akik 1924 július elseje óta jöttek be törvénytelenül és azok között, akik az előtt szöktek be valamilyen módon. Azok, akik 1924 július elseje után jöttek be törvénytelenül és azok, akik az azóta kiadott ideiglenes tartózkodási engedéllyel visszaéltek és itt maradtak, deportálhatók bármikor és nincs időhöz kötve, hogy mikor veszti el hatályát ez a rendelkezés. Viszont, akik 1924 július elseje előtt jöttek be törvénytelenül, csak öt éven belül deportálhatók.”¹⁰ Az újságcikk mutatja, hogy az amerikai magyarokat is érintette, foglalkoztatta az illegális bevándorlás kérdése és a deportálás fenyegetése. Ugyan ebben az írásban az 1925. július 1. és 1926. július 1. közötti időszakra vonatkozóan meg-

---

⁷ „Immigration Quotas – A Proclamation by the President of the United States of America.” Washington: G.P.O., 1924. HLCC. Elérhető online: <https://curiosity.lib.harvard.edu/immigration-to-the-united-states-1789-1930/catalog/39-990070752250203941> (letöltés: 2023. június 25.)

⁸ Johnson Bavery: *Bootlegged Aliens*, 39., 42.

⁹ Klug: *Residents by Day*, 79.

¹⁰ *Mikor deportálhatók a törvénytelenül érkezett bevándorlók?* Az Amerikai Magyar Népszava képes naptára az 1926-27-es évre, 182.

említik, hogy az amerikai kormány 902 személyt deportált, mivel azok törvénytelenül érkeztek az országba.

Mindezen változásokra a magyar kormány is reagált, a belügyminisztérium már egy 1923-as körlevelében felhívta a figyelmet arra, hogy az új szabályozások miatt csak nagyon kevés magyar léphet be az USA területére (ami később még tovább csökkent), így a Kanadába indulók számát kifejezetten magasra prognosztizálták, hiszen ugyanebben az évben Kanada eltörölte a magyarok bevándorlását korlátozó rendelkezéseit.¹¹ A magyar vezetés várakozása beigazolódott, a kanadai korlátozások eltörlése nagy változásokhoz vezetett. Az első világháborút megelőzően az Egyesült Államokhoz képest csak a magyarok töredéke érkezett Kanadába: Kósa adatai szerint 1911 előtt kevesebb, mint 10 000 magyar élt Kanadában¹² (Bódy kimutatása szerint az első világháború előtt mindössze 8000-en vándoroltak ki Kanadába¹³). Ez a szám azonban 1921-re (már megbízhatóbb népszámlálási adatok alapján) 13 181-re, majd 1931-re 40 582-re emelkedik, jelentős részben a '20-as években újonnan érkező bevándorlóknak köszönhetően.¹⁴

A századfordulón Kanadában is felerősödtek a korlátozást követelő hangok, ezt tükrözte az 1906-os bevándorlási törvény (jelentősen kiszélesítette a nemkívánatos bevándorlók körét, megerősítette az amerikai–kanadai határ felügyeletét, és megnövelte a kormány hatáskörét az ellenőrzés és a deportálások tekintetében).¹⁵ Az 1910-es bevándorlási törvény lehetővé tette a bevándorlás etnikai vagy foglalkozás szerinti szabályozását, míg más intézkedések a közép- és kelet-európai bevándorlók számát igyekeztek csökkenteni.¹⁶ Összességében azonban a közép- és kelet-európai bevándorlást, az ázsiaival ellentétben, nem sikerült számottevéően csökkenteni.¹⁷ Az első világháború itt is további szigorítást hozott, hiszen 1914-ben megtiltották az ellenséges országokból történő bevándorlást, majd az 1919-es *Immigration Act* még több korlátozást vezetett be (kiszélesítette a be nem engedhető bevándorlók körét), illetve konkrétan kizárta az olyan országokból történő bevándorlást, amelyek a háborúban Kanada ellen harcoltak. A felhatalmazás alapján meg lehetett tiltani bármely nemzetiségű, fajú, osztályú vagy foglalkozású egyén bevándorlását, ha nem felelt meg a kanadai éghajlati, ipari, társadalmi és gazdasági, munkaerőpiaci vagy egyéb feltételeknek sajátos szokásai, életmódja folytán, vagy valószínűleg nem lenne képes megfelelően asszimilálódni.¹⁸

Bár James Robb bevándorlási miniszter Európát „preferált” és „nem preferált” országokra osztotta fel¹⁹ (ahol Magyarország az utóbbi kategóriába tartozott), a munkaerőigény növekedése miatt 1923-tól mégis megnyílt a lehetőség a Kanadába történő bevándorlásra, hiszen ebben az évben eltörölték a korábban az ellenséges országokra kirótt tilalmat, még ha az csak bizonyos kategóriájú bevándorlókra vonatkozott is. Az engedélyezett bevándorlók ugyanis földvásárláshoz elegendő pénzzel rendelkező gazdálkodók, foglalkoztatásukra nézve

¹¹ „Royal Hungarian Ministry of the Interior – Circular Order No. 130.000/1923. XII. B. M.” LAC RG76-I-A-1, vol. no.: 145, Microfilm reel no.: C-7302, File no.: 34274, Image 8.

¹² Kósa: *Land of Choice*, 4.

¹³ Bódy: *Emigration from Hungary*, 28.

¹⁴ Kósa: *Land of Choice*, 5.

¹⁵ Knowles: *Strangers at Our Gates*, 107–110.

¹⁶ Knowles: *Strangers at Our Gates*, 110–112.

¹⁷ Knowles: *Strangers at Our Gates*, 123.

¹⁸ A kanadai bevándorlási rendeletek, törvények gyűjteménye megtalálható online a kanadai bevándorlási múzeum honlapján: <https://pier21.ca/research/immigration-history/canadian-immigration-acts-and-legislation> (letöltés: 2023. június 25.)

¹⁹ Johnson Bavery: *Bootlegged Aliens*, 34.

garanciával rendelkező mezőgazdasági munkások, női háztartási alkalmazottak vagy kanadai lakosok közeli rokonai lehettek. Ezenkívül is számos elvárásnak meg kellett felelniük: jó fizikai és mentális állapotban kellett lenniük, tudniuk kellett olvasni, érvényes útlevét kellett utazniuk, és rendelkezniük kellett vonatjeggyel végső kanadai úticéljukhoz (nehogy a keleti városokban kössenek ki).²⁰

Annak érdekében, hogy a megfelelő mezőgazdasági munkaerőt a bevándorlás propagálásával biztosíthassák, a kanadai kormány 1925-ben megállapodott a *Canadian Pacific Railway* és *Canadian National Railway* vasúttársaságokkal (az ún. *Railway Agreement* keretében) az európai mezőgazdasági munkások toborzásáról (köztük immár korábban nem preferált országokból is). Így a két vasúttársaság (és azok ügynökei) kiemelt szerepet kaptak a kanadai bevándorlási politika menedzselésében,²¹ sőt gyakorlatilag a két vasúttársaság és a velük dolgozó hajótársaságok felügyelték és működtették a kanadai bevándorláshoz kapcsolódó kiválasztási rendszert Európában.²²

A kanadai levéltári dokumentumok tanúbizonysága szerint már 1922-ben is mutatkozott érdeklődés Magyarországon a Kanadába történő kivándorlás iránt (először valószínűleg magyar újságokban elérhető téves információk következtében), azonban ekkor az érvényben lévő rendelkezések miatt magyarok még nem vándorolhattak be az országba.²³ Ugyanakkor egy kanadai bevándorlási tisztviselő már az év végén felhívja a figyelmet a döntés igazságtalanságára, például arra, hogy a Romániában élő magyarok kivándorolhatnak, míg a magyarországiak nem, mindemellett azzal is érvel, hogy a magyar földművesek kifejezetten magas színvonalat képviselnek, így a kanadai telepítési törekvések megfelelő célközönsége lehetnének.²⁴ Ezzel mintegy előre vetítette a szigorú korlátozás eltörlésének lehetőségét. Mire a tiltást ténylegesen feloldják, már egyre több jelentés érkezik magyar bevándorlókról, és 1924 márciusában elindul az első nagyobb magyar csoport Antwerpenből százhatvan fővel.²⁵

Dreisziger és Kósa is megemlíti, hogy nehéz pontos számokat közölni az ekkor Kanadában lévő és ide érkező magyarokról, hiszen magyarok az utódállamokból (Bakó szerint 4000 fő Romániából, Jugoszláviából, Csehszlovákiából érkezett, de magyarnak vallotta magát²⁶) és az USA-ból is érkeztek (a kanadai statisztikai adatok azt mutatják, hogy évente közel száz-an az Egyesült Államokból települtek át²⁷), másrészt a Magyarországról érkezők nem mindig magyarok voltak.²⁸ Azt sem tudjuk pontosan, hányan tértek haza, illetve hányan mentek tovább az Egyesült Államokba, akár illegálisan. A statisztikák alapján azt látjuk, hogy körülbelül 28 000 magyar (a kimutatásokban nem „Hungarian”, hanem „magyar” kategória szerepel) érkezett az országba 1923 és 1930 között, ami jelentős ugrás a korábbi időszakhoz képest, és csak 1956 után érkezik rövid idő alatt ennél több honfitársunk Kanadába (körül-

²⁰ A magyar bevándorlókra vonatkozó szabályokra vonatkozóan lásd például: “Canadian Immigration Office, May 19th, 1923”, LAC RG76-I-A-1, Vol. no.: 145, Microfilm reel no.: C-7301, File no: 34274, Image 1615, illetve a 19. lábjegyzet.

²¹ Lásd például: Marchildon (ed.): *Immigration and Settlement*, 59–129.

²² Vineberg: *Settlement Needs*, 14.

²³ LAC RG 76-I-A-1, Vol. no.: 145, Microfilm reel no.: C-7301, File no.: 34274, Images 1525-26.

²⁴ LAC RG 76-I-A-1, Vol. no.: 145, Microfilm reel no.: C-7301, File no.: 34274, Image 1557.

²⁵ Dreisziger: *Struggle and Hope*, 99.

²⁶ Bakó: *Kanadai magyarok*, 35. Bakó szerint 4000 magyar az utódállamokból érkezett.

²⁷ LAC RG 26, Vol 7. Fiscal Year Statement 1925–26, 1926–27, 1929–30. Az 1925–1926-os évben 75 fő, 1926–1927-ben 77 fő, 1929–1830-ban 99 fő magyar érkezett Kanadába az Egyesült Államokból (a többi évre nincsen adat).

²⁸ Dreisziger: *Struggle and Hope*, 100.

belül 37 000 fő). A gazdasági világválság és az ennek következtében meghozott (kanadai munkaerőt védő) bevándorlási törvények miatt ez a gyorsan emelkedő trend véget ért, 1930/31-ben már mindössze 2041 bevándorlóról tanúskodnak a statisztikák.²⁹ Ez a nagy kivándorlás időszaka alatt az Egyesült Államokban letelepült magyarok számához képest elenyészőnek tűnik, de a környezet is nagyban megváltozott, s a magyarok így is az egyik legnagyobb csoportot képezték: 1925 és 1929 között (a briteken kívül) csak a német (46 225), lengyel (24 042) és rutén (39 953 fő) bevándorlók érkeztek nagyobb számban.³⁰ Kanada szerepét jól mutatja az, ahogy az országba kivándorlók aránya eltolódott. Korábban mindössze a kivándorló magyarok kevesebb mint 2%-a választotta az országot úticélként, a '20-as évektől ez már 20%-ra emelkedett,³¹ és lokálisan természetesen lehetett ennél jóval magasabb is. A derecskei járás területéről történő kivándorlásról szóló 1927. évi kimutatás szerint például az összes kivándorló (6 fő) Kanadába indult.³² Ugyanakkor úgy tűnik, sokan nem végállomásként, hanem ugródeszkeként tekintettek az országra, és elszántak voltak, hogy akár illegális úton is átjutnak az Egyesült Államokba.

Ami azonban Kanada számára lehetőség volt, Magyarországnak veszélyt jelentett, hiszen a nagyszámú (fiatal férfi) kivándorló elvesztése gazdasági, társadalmi, illetve katonai (biztonsági) veszteséget és veszélyt jelentett. A magyar kormány attitűdje követte a 20. század elején már kialakult alapelveket: a migrációt tiltani nem lehet (és nem is szabad), ehelyett bizonyos esetekben (az ország és a kivándorlók érdekében) szabályozni, akár korlátozni kell: akadályozni a kivándorlás ösztönzését, illetve szigorúan ellenőrizni a hajótársaságok és ügynökeik tevékenységét, másrészt pedig megfelelően informálni kell a kivándorolni vágyókat.³³

Ez a fajta attitűd jellemezte már az 1909-es kivándorlási törvényt is (például a kivándorlásra csábítás szigorú szabályozásával),³⁴ s a nagyszámú kanadai kivándorlónak köszönhetően ez érvényesült az 1920-as években is. A megfelelő védelem és tájékoztatás érdekében 1922-ben létrejött a *Kivándorlókat és Visszavándorlókat Védő Iroda*, amelynek céljai között szerepelt, hogy megvédje a magyarokat a csaló ügynököktől, akik akár azt is felajánlották, hogy a bevándorlási szabályokat megkerülve juttatják el a kivándorlókat végső úticéljukra.³⁵ Tanulmányutak és jelentések révén igyekeztek felmérni a kanadai magyarok helyzetét, illetve Winnipegben létrehozták a *Kanadai Magyar Bevándorlókat Védő Irodát* is. A propaganda tiltása mellett a magyar kormány a vasúttársaságokat is igyekezett korlátozni. Egy a *Canadian National Railways* által írott levél 1927-ben azt hangsúlyozza, hogy míg Romániában, Jugoszláviában, Csehszlovákiában és Ausztriában problémáktól mentes a *Railway Agreement* érvényesítése, a magyar kormány szerint a vasúttársaságokhoz tartozó, bevándorlási engedélyeket kiadó tisztek alkalmazása megsérti a kolonizációs tevékenységek folytatásának tilalmára vonatkozó törvényt.³⁶ A kivándorlóknak szóló tájékoztatás részeként

²⁹ LAC RG 26, Vol 7, Fiscal Year Statement 1930–1931.

³⁰ LAC RG 26, Vol 7, Fiscal Year Statement 1928–1929.

³¹ Dreisziger: *Struggle and Hope*, 28–29.

³² MNL HBML „Kimutatás a folyó évben a derecskei járás területéről kivándoroltakról.” Alispáni iratok, 3168/1927.

³³ Áttekintéshez lásd például: Venkovits: *Magyar kivándorlás Észak-Amerikába*, i. m.

³⁴ Lásd az 1909. évi II. törvénycikk indokolását a kivándorlásról. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/ez-er-torveny?docid=90900002.TVI&searchUrl=/ez-er-torvenvei%3Fpagenum%3D46> (letöltés: 2023. június 25.)

³⁵ Dreisziger: *Struggle and Hope*, 99.

³⁶ LAC RG 25, G-1, Vol. 1501, File 911, 1927. december 7. 2.

egyre többször szóba került az illegális bevándorlás kérdése is, és ahogy látni fogjuk, számos módon igyekeztek eltántorítani attól a magyar állampolgárokat.

Illegális bevándorlás a kanadai–amerikai határon

Kanada vonzó kivándorlási célpontot jelentett, a vasút- és hajótársaságok ügynökei, illetve a már letelepedett magyarok beszámolóí pozitív képet közvetítettek az országról (még ha sokszor túlzó formában is), a bevándorlókat váró körülményekről és lehetőségekről.³⁷ Ezt a fajta pozitív képet igyekezett ellensúlyozni a magyar kormány, de Kanadában is érte kritika a nehéz körülményeket sokszor eltitkoló bevándorlási propagandát (például a *United Farmers of Canada* kiadványa *On Immigration* címmel, amely bírálja a sokszor félrevezető kommunikációt³⁸). Ugyanakkor úgy tűnik, Kanada az Egyesült Államok közelsége miatt is vonzó célpontot jelentett. Az Egyesült Államokba történő bejutás időigényesebb módja az lehetett, ha a kvótatörvény rendelkezéseit kihasználva öt év kanadai tartózkodás után legális módon, „nem kvóta bevándorlóként” áttelepültek az Egyesült Államokba.³⁹ Ngai szerint ez népszerű stratégia volt, ugyanis Kanadából a nem ott született személyek törvényes belépésének aránya az 1925-ös 20%-ról az 1930-as évekre már több mint 50%-ra emelkedett.⁴⁰

Az ennél rövidebb, azonban egyre inkább kockázatos megoldást az jelenthette, ha a Kanadába történő legális bevándorlást követően megpróbálták illegális úton átjutni az Egyesült Államokba, ahol még jobb körülményeket reméltek. Így előfordult, hogy bevándorlók azért vettek részt mezőgazdasági programokban Kanada nyugati tartományaiban, hogy megérkezésüket követően átszökhessenek az Egyesült Államokba.⁴¹ Arra, hogy az illegális bevándorlás számos magyarnak is lehetőséget nyújtott, közvetett és közvetlen bizonyítékunk is van.

1924. március 6-án *Az Est* cikke (amelynek angol fordítása Kanadába is eljutott) már arról ír, hogy Kanadában különös figyelmet fordítanak arra, hogy a kanadai bevándorlási engedélyt ne használhassák az Egyesült Államokba történő törvénytelen belépésre, illetve ha valaki ilyen módon jut be az Egyesült Államokba, azt ennek leleplezése után deportálják.⁴² 1928-ban Németh János, egy Saskatchewanban élő magyar bevándorló levelet írt a winnipégi magyar konzulnak, amelyben kérte útlevele kiterjesztését az Egyesült Államokra. Válaszában a konzul megkérte Némethet, hogy küldje el az ilyenkor szokásos fényképeket és dokumentumokat (beleértve a belépéshez szükséges amerikai engedélyt), de arra is figyelmeztette a levélíró, hogy „csakis szabályszerűen lépje át az U.S.A. határát, mert különben súlyosan megbüntetik, és ne üljön fel csaló ügynököknek”.⁴³ Egy évvel később a montreali főkonzulátus iratai között felbukkan egy magyar belügyminisztériumi rendelet az útlevelek Egyesült Államokra való kiterjesztéséről, amely szerint „az Egyesült Államokra útlevelet csakis a m. kir. Belügyminisztérium előzetes hozzájárulásával lehet kiállítani, amely rendelet főleg azt célozza, hogy megakadályozza azoknak a kivándorlását Kanadába, akik azzal a szándékkal távoznak hazulról, hogy idővel átmelessenek az Egyesült Államokba”. A rendelet mind-ezek mellett a következőket is előírja: „Végül figyelmeztesse a kivándorlókat arra is, hogy

³⁷ Lásd például: Venkovits: *The New Mecca of Immigrants*; Patrias: *Patriots and Proletarians*, 49–75.

³⁸ United Farmers of Canada: *On Immigration*.

³⁹ Sadowski-Smith: *Unskilled Labor Migration*, 789.

⁴⁰ Ngai: *Strange Career of the Illegal Alien*, 84.

⁴¹ Sadowski-Smith: *Unskilled Labor Migration*, 789.

⁴² LAC RG76-I-A-1, Vol. no.: 145, Microfilm reel no.: C-7302, File no.: 34274, Image 65-66.

⁴³ HU-MNL-OL-K 139 Winnipégi konzulátus iratai, 1927–1941. 3339/1928. 1928. augusztus 22.

Canadából az Egyesült Államokba átszökni most már majdnem lehetetlen, a határellenőrzés oly tökéletes, hogy az ez ideig nagyszámban működő csempészek is felhagynak lassanként vállalkozásukkal, mert az már nem fizeti ki magát és amellett életveszélyes is, mert az amerikai határon levő őrségnek fegyverhasználati joga is van. A még régebben az Egyesült Államokba jogosulatlanul beszököttek ellen is erélyes vizsgálat folyik ez idő szerint, és azok kiutasítása (deportálás) folyamatban van. Aki pedig deportálva lett, az többé az Egyesült Államokba soha nem bocsáttatik be.⁴⁴ A konzulátus igyekezett felhívni arra a figyelmet, hogy az útlevelek kiterjesztése sok más okból is szükséges lehet, de a következőkben bemutatott egyéb forrásokkal együtt mindez jelzi, hogy az amerikai–kanadai határ illegális átlépése, az embercsempészekkel való együttműködés az 1920-as évek magyar kivándorlástörténetének is részét alkotta az amerikai kvóták bevezetését követően.

1924-től kezdődően egyre több újságcikk jelent meg arról a világsajtóban, és ahogy látni fogjuk, Magyarországon is, hogy az alkoholtilalom időszakában a kanadai–amerikai határon az alkoholtcsempészet mellett egyre többen foglalkoznak embercsempészettel is.⁴⁵ Johnson Bavery szerint ez akkor váltott ki igazán nemzetközi aggodalmakat, amikor az ilyen társaságok külföldre is kiterjesztették tevékenységüket, és Európában is igyekeztek lehetséges (illegális) bevándorlókat toborozni. Nagyobb szervezetek működtek Hamburgban, Brüsszelben, Párizsban, Prágában és Nápolyban is.⁴⁶ Nem volt ez persze teljesen előzmények nélküli, hiszen a kínai bevándorlást tiltó 1882-es amerikai rendelkezések után számos ázsiai bevándorló próbált hasonló módon bejutni az Egyesült Államokba: becslések szerint legalább 17 300 kínai bevándorló lépett be illegálisan az Egyesült Államokba Kanada és Mexikó felől 1882 és 1920 között.⁴⁷

A '20-as években a kvótákat követően a dél/kelet/közép-európaiak is csatlakoztak ehhez a csoporthoz, és az illegális bevándorlás tömeges méreteket öltött, aminek következtében a deportálás a bevándorlási politika központi elemévé vált.⁴⁸ Az, hogy pontosan hány embert is érintett mindez, nehéz (ha nem lehetetlen) meghatározni, mivel illegálisan érkeztek az országba, nyilván próbálták elkerülni, hogy leleplezzék őket. Ezért nagymértékben különböző adatokat találunk erre vonatkozóan a szakirodalomban: Johnson Bavery kutatásai szerint 1927 és 1929 között a detroiti csempészek minden egyes hónapban körülbelül kétezer európai csempészt az USA-ba, s a dél- és kelet-európaiak tették ki ezek legnagyobb részét. Az Egyesült Államokban élő dokumentálatlan bevándorlók számát egyesek több mint egymillióra becsülték, ami még akkor is magas, ha tudjuk, hogy az ilyen számok sokszor túlzók lehetnek.⁴⁹ Bár a deportálási statisztikák sem mindig megbízhatók, azért arra rávilágítanak, hogy milyen mértékben ugrott meg ebben az időszakban az illegális bevándorlók száma. Ngai adatai szerint az USA-ból kiutasított idegenek száma az 1920-as 2762 főről 9495-re nőtt 1925-re, majd 1930-ra már 38 795-re ugrott. Természetesen a deportálásra számos más okból is sor kerülhetett (sőt a hivatalos kategóriák sem mindig tükrözték a valóságot), de a

⁴⁴ Külügyi Közlöny, 1929. augusztus 21. 9. szám. HU-MNL-OL-K 128 Montreali főkonzulátus iratai, 1924-1941.

⁴⁵ „Újságkivágások”. LAC RG76-I-A-1, Vol. no.: 167, Microfilm reel no.: C-7323, File no.: 48185, Image 1520, 1532, 1533; Lásd még: LAC RG76-I-A-1, Volume no.: 81, Microfilm reel no.: C-4748, File no.: 8051.

⁴⁶ Johnson Bavery: *Bootlegged Aliens*, 46.

⁴⁷ Lee: *Enforcing the borders*, 55.

⁴⁸ Ngai: *Strange Career of the Illegal Alien*, 70.

⁴⁹ Johnson Bavery: *Bootlegged Aliens*, 8., 46., 40., 48.

megfelelő vízum nélküli idegenek a deportáltak legnagyobb csoportját, azok több mint felét jelentették.⁵⁰

A magyar sajtóban is jelentek meg erre vonatkozó becslések. 1928-ban a *Nyírvidék* például arról írt, hogy „a lefolyt esztendőben a kanadai valamint mexikói határokon és Florida partjain nem kevesebb mint 19 000 embert fogtak el a határőrök, amikor ezek megkísérelték beutazási engedély nélkül az Egyesült Államokba bejutni. A hatóságok becslése szerint a lefolyt évben 170 000 ember jutott be csempész úton az Egyesült Államok területére.”⁵¹ Külön felhívták a figyelmet arra, hogy „embercsempész ügynökök egész légiója” dolgozik Kanadában, Mexikóban és Kubában. A magyar illegális bevándorlók számát talán még nehezebb meghatározni, részben azért, mert közöttük lehettek utódállamokból érkezők, másrészt a beszámolóknak, statisztikáknak használt kategóriák nem mindig egyértelműek, illetve a sajtóban szereplő számok is gyakran egymásnak ellentmondók. Ahogyan látni fogjuk, számos forrásban „sok” ilyen bevándorlóra vagy deportáltra hivatkoznak (ahogyan Torbágyi is Mexikó kapcsán), míg máskor jelentéktelennek tüntetik fel az érintettek számát. Már 1924-ben egyenesen azt írják, hogy „a kivándorlók túlnyomó része illegális úton próbálkozik eljutni Amerikába”.⁵² A *Bácsmegyei Napló* a Jugoszláviából 1927-ben kivándorolt 674 magyar kapcsán megemlíti, hogy „ugyanebben az időszakban a tengerentúli országokból 1898 embert tért vissza, köztük száznégyszáz magyar. Sokat deportáltak, mert illegális úton próbálkozott átszökni Kanadából vagy más déli államból északra.”⁵³ Ugyanakkor 1928-ban Moldásy József miniszteri tanácsos, a belügyminisztérium kivándorlási osztályának vezetője az *Esti Kurír* megkezdésére ezt írja: „Olvastam az amerikai lapokban a kegyetlen csempészek viselt dolgairól és konkrét esetekről is tudomásom van. Meg kell azonban jegyezni, hogy magyarokat ilyen veszély csak elvétve, a legritkább esetben fenyeget.” Majd hozzáteszi: „Hangsúlyozom, hogy konkrét magyar esetről csak egyről tudok s akkor is Kubából, ahol sok magyar letelepült van, merészkedett néhány illegális úton Amerikába, akiket az ellenőrző hatóságok elől a tengerbe dobtak, majd az ellenőrző hajó kihalászott. Ezek között volt néhány magyar, akik azonban nem Magyarországból, hanem Kubából hajóztak át Amerikába.”⁵⁴ Az ilyen ellentmondásos hírek nehézzé teszik az illegális bevándorlással érintett magyarok számának meghatározását, miközben azt is figyelembe kell venni, hogy az adott beszámoló célja befolyásolhatta az ilyen jellegű becslések jellegét (elbogatellizálás vagy éppen felnagyítás).

Mindezt figyelembe véve azt valószínűsíthetjük, hogy 1924 és 1930 között több száz, akár több ezer magyar is próbálkozhatott az illegális határátlépéssel a kanadai–amerikai határon; azt viszont biztosan állíthatjuk, hogy a számuk elért egy olyan szintet, amely a politikusokat és a sajtót is arra sarkalta, hogy foglalkozzanak ezzel az üggyel. Az illegális bevándorlás témája megjelent konzuli üggyiratokban, Magyarországon rendelet születik ezzel kapcsolatban, miközben a témáról a korabeli magyar nyelvű sajtó is beszámol (Magyarországon belül és kívül egyaránt), részben az embercsempészet általános jelensége, másrészt pedig konkrétan magyar vonatkozású ügyek kapcsán.

⁵⁰ Ngai: *Strange Career of the Illegal Alien*, 77.

⁵¹ *Amerika megszorítja a bevándorlást*. *Nyírvidék*, 1928. január 3. 3.

⁵² *A külföldi hajóstársaságok közös irodát akarnak*. *Uj Nemzedék*, 1924. július 3. 9.

⁵³ *674 jugoszláviai magyar vándorolt ki az év első felében a tengerentúlra*. *Bácsmegyei Napló*, 1927. november 22. 4.

⁵⁴ *Amerika szigorú vizsgálatot indít a lelketlen embercsempészet megakadályozására*. *Esti Kurír*, 1928. január 4. 6.

Az illegális bevándorlás percepciója a magyar nyelvű sajtóban

A fent bemutatott kivándorlási hullám következtében az 1920-as években, ahogy a bevezetőben idézett Hordósy cikk is mutatja, Magyarországon megnőtt az érdeklődés Kanada iránt. Paizs Ödön 1928-ban megjelent, *Magyarok Kanadában* című könyvében azt állítja, övé az első részletes beszámoló az országról és az ott élő magyarokról, de néhány éven belül számos más kötetben is megjelent Kanada és azon belül a kivándorlás és a kanadai-magyarok kérdése (lásd Zágonyi Sámuel, Drozdy Győző, Wéber Pál könyveit). Az újságok hasábjain is egyre többen foglalkoztak az országgal, részben a kivándorlást támogató és gyakran kifejezetten pozitív képet közvetítő, részben pedig a kivándorlás veszélyeit, a negatívumokat hangsúlyozó cikkekkkel. Az előbbieket gyakran kapcsolhatók a vasút- és hajótársaságok tevékenységéhez, míg az utóbbiak esetén a magyar kormány és a kivándorlókat védő iroda igyekezett a kanadai kivándorlás veszélyeire felhívni a figyelmet. A Magyarországon ekkor alakuló Kanada-kép szerves részét alkotta a kivándorlás kérdése. Kanada gyakran jelenik meg az Egyesült Államokkal történő összehasonlításban, de a két ország közös határa és az azon zajló illegális bevándorlás kérdése is a déli szomszédal összevetésben pozicionálja az országot, s ez mindkét esetben Kanadát kevésbé vonzó köntösben mutatja be.

Zágonyi Sámuel (m. kir. nyugalmazott alezredes) 1926-ban megjelent könyve (*Kanada egy európai bevándorló megvalósításában*) az egyik legjobb példája annak, hogyan próbálták Magyarországon ellensúlyozni a kanadai bevándorlást ösztönző propagandát: Zágonyi beszámolója egyértelműen a kanadai nehézségekre összpontosít, és a szerző próbálja (a könyv mellett egy előadói körút keretében is) lebeszélni a kivándorolni szándékozókat arról, hogy Kanadába induljanak. Egyértelműen összeköti a kanadai kivándorlás fellendülését az amerikai szigorításokkal: „Az Amerikába vágyók legnagyobb része a bevándorlási korlátozások miatt nem kaphat az Egyesült Államokba beutazási engedélyt. De mivel már kivándorlásra szánta el magát, s állítólag már Kanadából is többen kaptak kedvező híreket, az önbizalom és a bevándorlás lehetősége Kanadába vezet.”⁵⁵ Azt is hozzáteszi, hogy „sokaknál – titkolt gondolatban – Kanada csak egy állomást jelent, melyből tiltott utakon az Egyesült Államokba fog eljutni”. Sőt, Zágonyi beszámolójában külön alfejezetet szentel a témának a következő címmel: „Kanadából az Egyesült Államokba engedély nélkül bejutni céltalan ábrándozás”.⁵⁶ A szerző bemutatja az amerikai bevándorlási kvóták hatását, a Kubából már ismert embercsempészetet, illetve a kanadai–amerikai határ kiterjedtségét és jellegét (3000 kilométeres közös határ, ami minden természetes akadályt nélkülöz), amely „körülmény készíti az Államokba engedély nélkül bejutni akarókat arra a gondolatra, hogy oda tiltott utakon Kanadán át igyekezzenek bejutni, mert a korlátozások keretében a beutazási engedélyt megkapni nincs kilátásuk”.⁵⁷ Nem egyszerűen nehéznek írja le az ilyen vállalkozást (a szigorú határzár és az újabb technikai vívmányok miatt), hanem kifejezetten veszélyesnek is: „Nem is szólva a gyakran előforduló gyilkosságokról, a könnyenhívó bevándorlókat lelketlen lélekfufárok az átjuttatási díjak fejében gyakran az utolsó fillérüktől is megfosztva engedik át bizonytalan sorsuknak. Ezek legnagyobb része már a határzónában a határőrség kezeibe kerül s az amerikai hatóságok őket bezárásra és deportálásra ítélik. [...] Ugyanilyen sors éri azokat, akiknek a határon átjönni és munkát kapni sikerült ugyan, de később-utóbb kiderül, hogy beutazási vagy tartózkodási engedéllyel nem bírnak. Ennek felfedezésére elegendő egy haragosnak vagy elbocsájtott munkatársnak feljelentése, nem is szólva a hatósá-

⁵⁵ Zágonyi: *Kanada*, 70–71.

⁵⁶ Zágonyi: *Kanada*, 73–75.

⁵⁷ Zágonyi: *Kanada*, 74.

goktól időszakonként e célból megejtett kutatásokról.”⁵⁸ Mivel Zágonyi egyértelmű célja, hogy a magyarokat lebeszélje a Kanadába való kivándorlásról, elképzelhető, hogy valamilyen túloz e tekintetben (is), az azonban bizonyos, hogy létező jelenségről számol be, állításai az újságokban megjelenő hírekkel is egybecsengnek.

A '20-as évek második felében publikált újságcikkek többször is foglalkoznak a kanadai–amerikai határon zajló embercsempészettel. Teszik ezt részben külföldön megjelent cikkek fordításainak közlésével, de egyre többször megjelennek magyar vonatkozású hírek is, sokszor a manapság zajló migrációs diskurzushoz is hasonló formában. Már 1924-ben több újság hasábjain megjelenik ugyanaz a híradás, amely az embercsempészet kialakulására és annak veszélyeire hívja fel a figyelmet. A *Nyírvidék* és a *Prágai Magyar Hírlap* is közzéteszi azt a New York-i jelentést, amely szerint a „határmenti börtönök zsúfolva vannak letartóztatott olyan emberekkel, akik engedély nélkül és kvótán felül akartak az Egyesült Államok területére jutni, de kísérletük a hatóságok éberségén meghiúsult. A szökevények túlnyomó részben nem kívánatos elemek. Azokat, akiket a besurranáson rajtaérnek, börtönbe zárják, ahonnan kettésével összebilincselve Ellis Islandra szállítják. A legközelebbi Európába induló hajóval azután deportálják ezeket a kalandorokat. A határok mentén a felügyelők jelentése szerint jól megszervezett kanadai és amerikai csempésztársaságok működnek, amelyek 75–150 dollárért vállalkoznak a csempészésre. A csempészek munkája azonban egyre kevesebb eredménnyel jár, mert a határőrsek olyan gonddal őrködnek, hogy szinte lehetetlenségévé vált az embercsempészés.”⁵⁹ Feltehetőleg nem véletlen, hogy mindkét lap a kivándorlással erősebben érintett területen jelent meg.

A hírekben egyértelműen megjelenik a kanadai–amerikai határ mint az embercsempészet tere. A *Bácsmegeyi Napló* 1924-ben „Embercsempészet tengeralattjárón” címmel jelentetett meg beszámolót: „Amióta életbe léptették a kvótatörvényt, kialakult Amerikában egy újabb iparág: az embercsempészet. Kanada és Mexikó felől szórványosabban, egyéni akciók formájában csempészik be az idegeneket kisvállalkozók, akik között nemrégiben lefogtak néhány kanadai magyart is.”⁶⁰ Az *Új Kelet* ugyanebben az évben arról számolt be, hogy „a bevándorlóknak ez a fajtája leginkább a délamerikai államokból, Kanadából és Mexikóból kerül ki. A miniszter megállapításai szerint a kanadai és mexikói határokon átlag ezer bevándorló jön illegális úton havonta az Egyesült Államok területére. Jellemző, hogy milyen eszközökkel lopják be magukat ezek az emberek az országba. Ma már repülőgépeket is igénybe vesznek.”⁶¹ Az *Amerikai Magyar Népszava* is különböző módokon foglalkozott a jelenséggel, 1930-ban ők is az embercsempész bandák kiterjedt tevékenységéről írnak „Repülőgépen csempészték az italt és embert Canadából” címmel: „Az is kiderült azonban, hogy nemcsak italt, hanem útlevelel és vízzel nem rendelkező idegeneket is tömegesen szállítottak át kanadai területről azon a 30 repülőgépen, amelyekkel a nagyarányú csempésztést lebonyolították. A csempészbanda működése majdnem kizárólag Detroitra és környékére szorítkozott, a detektívek azonban megállapították, hogy néha messzebb fekvő területekre is kiruccantak és Indiana és Illinois államok területére is csempészték italt és idegeneket.”⁶²

⁵⁸ Zágonyi: *Kanada*, 75.

⁵⁹ *Az amerikai hatóságok erőlyesen védekeznek az embercsempészek ellen*. Prágai Magyar Hírlap, 1924. november 9. 6.; *Az amerikai hatóságok erőlyesen védekeznek az embercsempészek ellen*. Nyírvidék, 1924. november 9. 10.

⁶⁰ *Embercsempészet tengeralattjárón*. Bácsmegeyi Napló, 1924. szeptember 27. 3.

⁶¹ *Enyhítenek az amerikai bevándorlási kvótatörvényen*. Új kelet. 1924. december 6. 3.

⁶² *Repülőgépen csempészték az italt és embert Canadából*. Amerikai Magyar Népszava, 1930. november 20. 3.

A fentebb már említett *Esti Kurir* cikk is hasonló képet fest: „Az idők folyamán valósággal embercsempészség alakult ki az amerikai határok közelében, sőt direkt csempészvállalatok alakultak, amelyek horribilis összegekért vállalkoztak a bevándorolni szándékozók átcsempésztésére. Az amerikai hatóságok azonban rendkívül szigorúsággal őrzik a határt s így az embercsempészség nemcsak nagy rizikóval, de egyenlően életveszedelemmel jár. Épp ezt a körülményt használják ki a lelketlen csempészek, részben a kivándorlók megszarolására, részben arra, hogy a kivándorlókat áldozzák fel, ha esetleg az amerikai határon bajba keverednek.”⁶³ Ezekben a közleményekben az illegális bevándorlás, az embercsempészek, maga az átkelés, illetve az azt követő időszak komoly fenyegetésként jelenik meg, ami valószínűleg hű képet is adott a körülményekről és a következményekről.

A potenciális kivándorlók azonban valószínűleg a többi negatív hírhez hasonlóan (lásd például a téli hideg okozta nehézségeket) figyelmen kívül hagyhatták az ilyen jellegű figyelmeztetéseket, feltehetőleg inkább hallgattak az akár túlzó történeteket mesélő falubeliekre, mint a veszélyekre összpontosító és egyszerűen kormánypropagandának minősíthető (még ha valós kihívásokat is bemutató) információkra. Ahogy Glant Tibor az amerikai kivándorlás kapcsán megjegyezte: „...az emberek nem hittek a kormányuknak, habár az az igazat állította, inkább fogadták el azt, amit a rokonai és falubeliek mondtak nekik, még akkor is, ha ezek teljesen egyoldalúan túlzóak voltak.”⁶⁴ Erre Patrias is egyértelmű példákat közöl, illetve bemutatja, hogyan szelektáltak a kivándorlók a hozzájuk eljutó információk között, és hagyták teljesen figyelmen kívül a pozitív Amerika/Kanada képükbe nem illő figyelmeztetéseket (konkrétan például Zágonyi előadókörútja kapcsán).⁶⁵

A fent említett miniszteri tanácsos által hivatkozott alacsony magyar érintettséget megcáfolni látszik számos egyéb sajtóközlemény, ugyanis több konkrét esetről számolnak be, amikor magyarok egyértelműen érintettek voltak az illegális határátlépésben. 1926-ban például az *Új Kelet* írt arról, hogy „Detroitban elfogtak egy kanadai léghajót, amely négy magyar emigránst akart Amerikába csempészni. A léghajót, amely Detroit állam közelében szállott földre, az Amerikai Egyesült Államok javára konfiskálták és azt a négy magyar emigránst, akiket keresztül akart csempészni, őrizetbe vették. A hivatalos jelentés, amely ezzel az esettel foglalkozik, különböző okok következtében nem adta még ki a négy magyarországi emigráns nevét.”⁶⁶ A *Magyarság* 1930. augusztus 10-i száma szerint „hat magyart hivatásos csempészek át akartak vinni csónakon az Egyesült Államokba, de a parti őrök elfogták őket. A hat magyart egy-egy évi kényszermunkára fogták, hogy aztán a deportálás legyen a jussuk. Pár héttel ezelőtt pedig két nyíradonyi magyart deportáltak. Egyenként 155 dollárt fizettek az útlevéért, amelyről kiderült, hogy a hiénák hamisították.”⁶⁷ 1932-ben az *Amerikai Magyar Népszava* mutatja be az embercsempészet negatív következményeit egy konkrét magyar példán keresztül, amely az újság szerint száz és száz eset egyike: „Sztancs György megírja levelében, hogy az élet 1927-ben kényszerítette ki Kanadába, ahol esztendőig nehezen dolgozott szerencse nélkül. Amikor volt már néhány megtakarított dollárja, nyakába szakadt a munkanélküliség, amely nagy hamar felemésztette kis tartaléktökéjét. [...] jelentkezett náluk néhány magyar ember, akik minden széppel, jóval kecsgettették őket és végül abban egyeztek

⁶³ *Amerika szigorú vizsgálatot indít a lelketlen embercsempészet megakadályozására.* *Esti Kurir*, 1928. január 4. 6.

⁶⁴ Glant: *Travel Writing as a Substitute*, 176.

⁶⁵ Patrias: *Patriots and Proletarians*, 58–59.

⁶⁶ *Hárommillió illegális bevándorló él Amerikában, akiket sem deportálni, sem nem lehet.* *Új Kelet*, 1926. november 13. 5.

⁶⁷ *Magyarok a nagyvilágban.* *Magyarság*, 1930. augusztus 10. 28.

meg velük, hogy fejenként 100 dollárért egy éjszaka átcsempésznek tíz kanadai magyart a határon. [...] ugyanazok az emberek jelentették fel őket, akik 1000 dollárért átszállították őket a határon. Mi azonban sok ilyen levelet kapunk magyar áldozatoktól és így tudjuk, hogy a hiénák csak azt várják ki, hogy az általuk átcsempészett emberek munkához és néhány dollárnyi keresethez jussanak, hogy a további zsarolási hadjáratot megkezdhessék ellenük. Ennek a zsarolásnak aztán se vége se hossza. Az áldozat pedig, aki deportálástól fél, kénytelen mindenét odaadni a hiénáknak. Ha pedig végül is türelmét veszíti s megtagadja a további adófizetést, minden lelkiismeretfurdalás nélkül feljelentik a bevándorlási hatóságoknál, hogy a többi áldozatokat megfélemlítsék.” A szerző ezt is hozzáteszi: „A hozzánk beérkező tanácsot kérő levelekből tudjuk, hogy százával, ezrével vannak itt az országban ily áldozatul esett szerencsétlen magyarok, akiket az embercsempészek még évek hosszú során át is zsarolnak.”⁶⁸ Bár elképzelhető, hogy ezek a jelentések túlzók, azt mindenképpen jól mutatják, hogy nem egy-egy elszigetelt, kivételes magyar esettel kell számolnunk.

Az *Amerikai Magyar Népszava* több más alkalommal is foglalkozott a témával, és nem csak embercsempészetről szóló beszámolóiban. 1926-ban az újság hasábjain megjelent a „Bevándorlási és polgárosodási tanácsadó” című kiadvány hirdetése, amely azzal reklámozta magát, hogy a következő kérdésekben is segítséget nyújt az olvasóknak (angol és magyar nyelven): „Hogy jöhet valaki Magyarországból Kanadába, s hogy jöhet Canadából és Cubából Amerikába? Mi történik a törvénytelenül itt tartózkodó magyarokkal? Lehet-e törvényesíteni a beszökött ember itt tartózkodását? Mikor deportálhatók a beszököttek?” A reklámszöveg igyekszik célzottan megszólítani az érintetteket: „Rendelje meg azonnal, mert mindig szükségére lehet rá.”⁶⁹ Ha érdemes volt egy ilyen kiadványban külön foglalkozni a törvénytelen bevándorlás és deportálás kérdésével, az szintén a magyarok nagyobb fokú érintettségére utal.

A Kanadából az Egyesült Államokba történő átszökés témaköre konkrét esetek kapcsán az újság szerkesztői üzenetei között is megjelent, többek között ilyen jellegű kérdések formájában, amelyekre az érintett válaszokat is kapott:

„KÉRDÉS: 1. Kanadából törvénytelenül jött be és most az óhazába akar utazni, de nem mer útlevelet váltani, mert attól fél, hogy elfogják. Mitévő legyen ?

2. Háború előtt törvényesen jött ki, azután hazament és a háború után törvénytelenül jött ki. Szeretne hazamenni, de vissza ide nem kérne útlevelet, hanem az első kijövelele alapján jöjjön ki. Lehetséges-e? N. N. Trenton.

VÁLASZ: Csak magyar útlevéllal utazhat haza, azt a magyar konzulátuson kell megszereznie. Itt nem érheti baj. De vissza nem jöhet az Egyesült Államokba, mert a visszatérési permitet nem kaphatja meg, sőt nem is kérheti, mert rájönnek, hogy törvénytelenül tartózkodik itt, mely esetben biztosan deportálnák. 2. Nem jöhet vissza első kijövelele alapján, csak magyar útlevéllal és amerikai vízummal.⁷⁰

KÉRDÉS: Öcsém 1927-ben jött be illegális úton. Szeretné 5 év után kivenni az első papírját. Nem származhatik-e ebből kellemetlensége? Régi olvasó, Akron.

VÁLASZ: Első papírt nem kaphat és bármikor deportálható.

⁶⁸ *Roszsabbak az útonállóknál*. Amerikai Magyar Népszava, 1932. január 5. 4.

⁶⁹ *A bevándorlási és polgárosodási tanácsadó most 50 cent*. Amerikai Magyar Népszava, 1927. június 18. 3.

⁷⁰ *Szerkesztői üzenetek*. Amerikai Magyar Népszava, 1928. augusztus 27. 4.

KÉRDÉS: Kanadából jöttem be törvénytelen úton. Jelentkezhetem-e a regisztrálásnál anélkül, hogy ebből kellemtelenségem származna? Bányász, W. Va.

VÁLASZ: Nem valószínű, hogy a kötelező regisztrálást behozzák. Ne aggódjon emiatt.

KÉRDÉS: 1924 június 1-je előtt jöttem törvénytelenül Kanadából az Egyesült Államokba. Útközben elfogtak és 500 dollár bond alá helyeztek, mely alól megszöktem. Deportálható vagyok-e? 2) A menyasszonyomat hozatom ki Kanadába. Ott kell-e lennem a leány partraszállásánál? Hervadó rózsza.

VÁLASZ: Ez egy rendkívül ritka eset. Véleményünk szerint nem deportálható. Ezt az esetet csak a bíróság döntheti el. (2) Nem kell ott lennie.⁷¹

Míndez kiváló láttelepet ad arról, milyen módon érintette az illegális bevándorlás az amerikai magyarokat. Éles határvonalat húz az Amerikába bevándorolt magyarok két csoportja között 1924, nemcsak a kvóták, hanem az átalakult deportálási szabályok miatt is. Bár az illegálisan érkező magyarok számát ezen dokumentumok alapján nem tudjuk meghatározni, az egyértelműnek tűnik, hogy a jelenség az USA-ban, Kanadában és Magyarországon is látható mértékű volt, és hosszabb távú következményekkel járt.

Konklúzió

A tanulmány egyik fő kérdése az volt, hogy milyen szerepet játszhatott az illegális migráció a magyar kivándorlás történetében a vizsgált időszakban Kanada és az Egyesült Államok vonatkozásában. Pontos számokat meghatározni szinte lehetetlen vállalkozás, hiszen a törvénytelenül sikeresen belépők nyilvánvalóan igyekeztek ezen státuszukat eltitkolni, másrészt mind a számok felnagyítására, mind azok elbagatellizálására történhettek kísérletek. Az megállapítható azonban, hogy a magyarok illegális határátlépése Kanada és Amerika között más országok bevándorlóihoz hasonlóan zajlott, és egyértelműen elért olyan szintet, amely a magyar politika és (a magyar, illetve az amerikai magyar) sajtó érdeklődését is felkeltette. A nem hivatalos, sajtóban megjelent adatok szerint akár több száz vagy ezer magyart is érintetett a Kanadából az Egyesült Államokba tartó illegális bevándorlás egy viszonylag rövid, mindössze néhány éves időszak alatt.

A tanulmány másik fontos megállapítása az, hogy az 1920-as években alakuló magyarországi Kanada képhez szervesen hozzátartozott a kivándorlás kérdése, s az az USA-val való állandó összehasonlításban formálódott. Ebben a keretben pedig az Egyesült Államok tűnt fel pozitívabb színben, ami azzal a szándékkal is összefügghetett, hogy a kanadai kivándorlás még nagyobb hullámát igyekeztek megakadályozni. Az illegális határátlépést azonban, hasonlóan a kanadai kivándorláshoz általában, rövidere zárta a nagy gazdasági világválság és az annak következtében Kanadában is elhatározott szigorítások, 1931-ben ugyanis Kanada kormánya komolyan korlátozta a kontinentális európaiak bevándorlását, köztük a magyarokét is.⁷² A *Keleti Újság* már 1930-ban jelezte az új problémákat „Kanada sem Eldorádó” című írásában: „A Kanadába kivándoroltak legnagyobb része nem azzal a szándékkal vándorolt ki Kanadába, hogy ott is maradjon, hanem hogy az első alkalommal átszökjön az Egyesült Államokba. A szökés nem volt túlságosan nehéz, hiszen egész üzletszerűen foglalkoztak csoportok az átszöktetéssel. [...] Újabban azonban nem az Egyesült Államokba szöknek az emberek... hanem Amerikából Kanadába. [...] Amióta a rendőrség a feljelentőknek még

⁷¹ Szerkesztői üzenetek. Amerikai Magyar Népszava, 1930. március 31. 4.

⁷² Lásd a 18. lábjegyzetet.

pénzbeli honoráriumot is ad, azóta naponta százával jelentik fel az embereket. Akiket még nem fogtak el, azoknak egyedüli mentésük az, hogy visszaszöknek Kanadába. De a nagy munkanélküliség óta, a kanadai határrendőrség is jobban vigyáz. És ha az elfogott delikvens már egy évnél hosszabb ideig volt illegitim módon az Egyesült Államokban, úgy ezeket Kanada is visszadeportálja Európába. Montreal ez idő szerint tele van olyanokkal, akik az összefogdosástól való félelmükben visszaszöktek Kanadába, de látván az itteni nyomorúságot, önszántukból jelentkeznek és örülnek, ha a hatóságok kimondják a szentenciát, hogy vissza Európába. És jellemző, hogy az emberek még a deportálásnak is tudnak örülni.”⁷³

Az illegális bevándorlás mértékének növekedését jól mutatja az amerikai bevándorlási politika Amerika-közi és transzatlanti hatásait, azt, hogy a korlátozások hogyan járultak hozzá az illegális határátlépések és ebből következően a deportálások számának növekedéséhez, s a kanadai migrációs politika változásaival párhuzamosan hogyan teremtettek olyan nemzetközi környezetet, amelyben az illegális bevándorlás annak minden nehézségével és kockázatával együtt is kívánatos alternatívaként jelent meg. Az illegális migráció, a határőrizet szigorítása, a deportálás intézménye a jelenkori migrációs diskurzusnak is fontos alkotóeleme, akár a politikai közbeszédben is. A száz évvel korábbi események rávilágítanak arra, hogy a szigorú korlátozások milyen nemzetközi hatásokat generálnak, hogyan kapcsolódnak össze az illegális bevándorlók kriminalizálásával és a nemzetközi migrációs útvonalak átalakulásával. Ugyanakkor a történelmi példából az is látható, hogy mindaddig, amíg a vonzó és taszító tényezők szimultán módon fennállnak a migráció két végpontján, az emberek egy jobb élet reményében a tiltások és veszélyek ellenére is vállalják akár az illegális határátlépést is.

BIBLIOGRÁFIA

Levéltári források

Library and Archives Canada, Ottawa, Kanada (LAC)

LAC RG 76, LAC RG 26, LAC RG 25

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest (MNL-OL)

K 139 Winnipegi konzulátus iratai, 1927–1941

K 128 Montreali főkonzulátus iratai, 1924–1941

Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú Bihar Megyei Levéltára, Debrecen (MNL HBML)

Alispáni iratok, 1927

Online adatbázisok

Arcanum Digitális Tudománytár

Harvard Library, Curiosity Collections, „Immigration to the United States, 1789–1930” (HLCC)

Héritage – Canadiana

Hungaricana közgyűjteményi portál

Nyomtatott források

Drozdly Győző: *Amerika*. Budapest: Magyar Ugar Kiadóvállalat, 1924.

Paizs Ödön: *Magyarok Kanadában (Egy most készülő országról)*. Budapest: Athenaeum, 1928.

United Farmers of Canada. *On Immigration*. Saskatoon: Publicity and Research Dept., 1929.

Wéber Pál: *Feljegyzések: Róma, Amerika, Kanada*. Veszprém: Egyházmegyei Könyvkereskedés, 1928.

⁷³ *Kanada sem Eldorádó*. Keleti Ujság, 1930. október 4. 4.

Zágonyi Sámuel. *Kanada egy európai bevándorló megvilágításában*. Budapest–Bridgeport: a szerző kiadása, 1926.

Amerikai Magyar Népszava, 1927–1932
 Bácsmezei Napló, 1924–1927
 Budapesti Hírlap, 1926
 Esti Kurir, 1928
 Keleti Újság, 1930
 Külföldi Magyarság, 1925
 Magyarság, 1930
 Nyírvidék, 1928
 Prágai Magyar Hírlap, 1924
 Új Kelet, 1924–1926
 Új Nemzedék, 1924

Szakirodalom

- Bakó Ferenc: *Kanadai magyarok*. Budapest: Gondolat, 1988.
- Bódy, Paul: *Emigration from Hungary, 1880–1956*. In: Dreisziger, N. F. – Kovacs, M. L. – Bódy, P. – Kovrig, Bennett: *Struggle and Hope: The Hungarian–Canadian Experience*. Toronto: McClelland, 1982. 27–60.
- Daniels, Roger: *Coming to America: A History of Immigration and Ethnicity in American Life*. New York: Perennial, 2002.
- Dojcsák Győző: *A kanadai Esterházy története*. Budapest: Magvető, 1981.
- Dreisziger Nándor F., et al.: *Struggle and Hope: The Hungarian-Canadian Experience*, Toronto: McClelland, 1982.
- Dreisziger Nándor: “Rose-Gardens on Ice-Floes:” *A Century of the Hungarian Diaspora in Canada*. *Hungarian Journal of English and American Studies*, vol. 6. (2000) No. 2. 239–258.
- Glant, Tibor: *Travel Writing as a Substitute for American Studies in Hungary*. *Hungarian Journal of English and American Studies*, vol. 16. (2010) No. 1–2. 171–184.
- Johnson Bavery, Ashley: *Bootlegged Aliens: Immigration Politics on America’s Northern Border*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2020. doi.org/10.9783/9780812297379
- Klug, Thomas A.: *Residents by Day, Visitors by Night: The Origins of the Alien Commuter on the U.S.-Canadian Border during the 1920s*. *Michigan Historical Review*, vol. 34. (2008) No. 2. 75–98. doi.org/10.1353/mhr.2008.0030
- Kosa, John: *The Land of Choice: Hungarians in Canada*. Toronto: Toronto University Press, 1957. doi.org/10.3138/9781487589431
- Kovacs, Martin Louis: *Esterhazy and Early Hungarian Immigration to Canada*. Regina: Canadian Plains Research Centre, 1974.
- Knowles, Valeria: *Strangers at Our Gates: Canadian Immigration and Immigration Policy, 1540–2006*. Toronto: Dundurn Press, 2007.
- Lee, Erika: *Enforcing the Borders: Chinese Exclusion along the U.S. Borders with Canada and Mexico, 1882–1924*. *The Journal of American History*, vol. 89. (2002) No. 1. 54–86. doi.org/10.2307/2700784
- Marchildon, Gregory P.: *Immigration and Settlement, 1870–1939*. Regina: Canadian Plains Research Center, University of Regina, 2009.
- Ngai, Mae M.: *The Strange Career of the Illegal Alien: Immigration Restriction and Deportation Policy in the United States, 1921–1965*. *Law and History Review*, vol. 21. (2003) No. 1. 69–107. doi.org/10.2307/3595069
- Patrias, Carmela: *The Hungarians in Canada*. Ottawa: The Canadian Historical Association, 1999.
- Patrias, Carmela: *Patriots and Proletarians: Politicizing Hungarian Immigrants in Interwar Canada*. Montreal: McGill-Queen’s University Press, 1994.
- Puskás, Julianna: *From Hungary to the United States (1880–1914)*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1982.

- Puskás Julianna: *Kivándorló Magyarok az Egyesült Államokban, 1880–1940*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1982.
- Puskás, Julianna: *Ties That Bind, Ties That Divide: 100 Years of Hungarian Experience in the United States*. New York: Homes and Meir, 2000.
- Sadowski-Smith, Claudia: *Unskilled Labor Migration and the Illegality Spiral: Chinese, European, and Mexican Indocumentados in the United States, 1882–2007*. *American Quarterly*, vol. 60. (2008) No. 3. 779–804. doi.org/10.1353/aq.0.0037
- Szente-Varga Mónika: *A gólya és a kolibri: Magyarország és Mexikó kapcsolatai a XIX. századtól napjainkig*. Budapest: Áron Kiadó, 2012.
- Szente-Varga, Mónika: *Migración húngara a México entre 1901 y 1950*, Puebla, Instituto de Ciencias Sociales y Humanidades, 2007.
- Tezla, Albert: „Egy szívvel két hazában:” *Az amerikai magyarok, 1895–1920*. Budapest: Corvina, 2005.
- Tezla, Albert: *The Hazardous Quest: Hungarian Immigrants in the United States, 1895–1920*. Budapest: Corvina, 1993.
- Thirring Gusztáv: *A magyarországi kivándorlás és a külföldi magyarság*. Budapest: Fritz Armin, 1904.
- Torbágyi Péter: *Magyarok Latin-Amerikában*. Budapest: Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, 2004.
- Várdy, Steven Béla: *The Hungarian-Americans*. Boston: Twayne, 1985.
- Venkovits Balázs: *Csempészett idegenek: dél- és kelet-európai illegális bevándorlók a kanadai-amerikai határon a két világháború között*. *Klió történettudományi szemléző folyóirat*, 32. évf. (2023) 1. sz. 28–33.
- Venkovits Balázs: *From Non-Preferred to Unlawful: Illegal Hungarian Immigration on the US-Canada Border in the 1920s*. In: Venkovits Balázs (szerk.): *Stalwart Peasants, Undesirables, Refugees: Central and Eastern European Immigration to Canada*. Warsaw/Berlin: Sciendo/DeGruyter Poland, 2023. 73–91. doi.org/10.2478/9788367405454-005
- Venkovits Balázs: *Magyar kivándorlás Észak-Amerikába: transzatlanti és Amerika-közi áttekintés a nemzetközi migrációs politika alakulásáról, 1870–1929*. In: Bozzay Réka – Pete László (szerk.): *Migráció tegnap és ma*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2021. 139–157.
- Venkovits, Balázs: *“The New Mecca of Immigrants”: Hungarian Emigration to Canada and the Role of Immigration Propaganda*. In: Miklós Vassányi, et al. (szerk.): *Minorities in Canada – Intercultural Investigations*. Budapest: L’Harmattan, 2021. 99–121.
- Venkovits Balázs: „Záródó kapuk, új lehetőségek: magyar kivándorlás Észak-Amerikába a 20. század elején.” *Aetas*, 33. évf. (2018) 1. sz. 131–143.
- Vineberg, Robert: *Responding to Immigrants’ Settlement Needs: The Canadian Experience*. Dordrecht: Springer, 2012. doi.org/10.1007/978-94-007-2688-8